

PODSTAWY PRAWNE OCHRONY PRZYRODY W POLSCE

Polskie prawo zapewnia ochronę roślin i zwierząt, ekosystemów i krajobrazów oraz siedlisk i pojedynczych cennych obiektów przyrodniczych. Wymaga od obywateli racjonalnego korzystania z zasobów przyrody oraz odtwarzania tych zasobów w sposób zapewniający utrzymanie równowagi przyrodniczej.

Podstawowymi aktami prawnymi dotyczącymi ochrony przyrody w Polsce są:

■ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która w rozdz. II zawiera art. 86 o następującej treści: *„Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.”*

Ta fundamentalna, nadrzędna zasada konstytucyjna jest rozbudowana i uszczegółowiona przede wszystkim w następujących zbiorach przepisów:

- Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880),
- Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627),
- Ustawie z 13 października 1995 r. – Prawo łowieckie (Dz. U. Nr 147, poz. 713 ze zm.),
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska... z 9 lipca 2004. (Dz. U. nr 168, poz. 1764) w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną;
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska... z 9 lipca 2004 r. (Dz. U. nr 168, poz. 1765) w sprawie dziko występujących grzybów ochroną;
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska... z dnia 21 lipca 2004 r. (Dz. U. nr 229, poz. 2313) w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000;
- Rozporządzenie Ministra Środowiska... z dnia 28 września 2004 r. (Dz. U. nr 220, poz. 2237) w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną;
- Rozporządzenie Ministra Środowiska... z 16 maja 2005 (Dz. U. nr 94, poz. 795) w sprawie typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt wymagających ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000.

Ponadto obowiązują Polskę dyrektywy Unii Europejskiej:

- Dyrektywa Rady EWG Nr 92/43/ z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory,

■ Dyrektywa Rady EWG Nr 79/409/ z 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikich ptaków. Dyrektywę tę przyjęła ówczesna Rada Wspólnot Europejskich w 1979 r. jako prawo obowiązujące kraje członkowskie.

DYREKTYWA SIEDLISKOWA wskazuje:

- typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki zwierząt i roślin, dla których państwa członkowskie zobowiązane są wyznaczyć specjalne obszary ochrony (SOO);
- gatunki zwierząt i roślin, które państwa członkowskie zobowiązane są objąć ochroną ścisłą;
- gatunki zwierząt i roślin, które są przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, ale mogą służyć gospodarstwu użytkownikom.

DYREKTYWA PTASIA nakazuje ochronę wszystkich gatunków ptaków naturalnie w stanie dzikim na terytoriach państw członkowskich. Kluczowy jest zapis art. 4 dyrektywy, który nakłada obowiązek ochrony siedlisk gatunków ptaków wymienionych w załączniku I dyrektywy. Są to obszary specjalnej ochrony (OSO)

(Zainteresowani treścią Dyrektyw EWG mogą się z nimi zapoznać na stronie internetowej: www.polska.pl/przyroda/prawo/dyrektywy.htm).

Praca niniejsza jest poświęcona głównie zasadom i organizacji ochrony przyrody, a to ze względu na wydaną ostatnio Ustawę z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, która za wyjątkiem art. 39 i 134 p.2 (wchodzą w życie od 1 stycznia 2005 r.) obowiązuje od 1 maja 2004 r. Omawiana ustawa zastąpiła wcześniejszą o tej samej nazwie wydaną w dniu 16 października 1991 r. (t.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 99, poz. 1079 z dalszymi zm.)

Ustawa określa cele, zasady i formy ochrony żywej i nieożywionej oraz krajobrazu . W rozumieniu ustawy (art. 2) ochrona przyrody polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody:

- dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów,
- roślin, zwierząt i grzybów objętych ochroną gatunkową,
- zwierząt prowadzących wędrowny tryb życia,
- siedlisk przyrodniczych,
- siedlisk zagrożonych wyginięciem, rzadkich i chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów,
- tworów przyrody żywej i nieożywionej oraz kopalnych szczątków roślin i zwierząt,
- krajobrazu,
- zieleni w miastach i wsiach,
- zadrzewień.

W rozumieniu ustawy **celem ochrony** przyrody jest:

- utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,
- zachowanie różnorodności biologicznej,
- zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego,
- zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony,
- ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień,
- utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody,
- kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

Tak określone cele ochrony ustawa nakazuje realizować w **następujący sposób**:

- uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w polityce ekologicznej państwa, programach ochrony środowiska jednostek samorządowych, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach rozwoju województw i gmin i ich planach zagospodarowania przestrzennego, także wód przybrzeżnych i wewnętrznych działalności gospodarczej i inwestycyjnej,
- obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody,
- opracowywanie planów ochrony, dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych,
- realizację krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań,
- prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej oraz prowadzenie badań naukowych nad problemami ochrony przyrody.

Ustawa nakłada (w art. 4) na organy administracji publicznej, wszelkie inne jednostki organizacyjne i osoby fizyczne obowiązek dbałości o przyrodę, a na organy administracji obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych ochrony przyrody, a także prowadzenia działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej.

Ustawa ustanawia następujące **formy ochrony** przyrody:

- parki narodowe,
- rezerwaty przyrody,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,

- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody,
- stanowiska dokumentacyjne,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo- krajobrazowe,
- ochronę gatunkową roślin, zwierząt i grzybów.

Park narodowy tworzy się w drodze rozporządzenia Rady Ministrów jako państwową jednostkę budżetową na obszarze co najmniej 1000 ha na terenie wyróżniającym się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi i edukacyjnymi w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz przywrócenia odkształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub grzybów. Struktura organizacyjna parku określona jest w statucie nadanym w formie zarządzenia przez właściwego ministra. Parkowi narodowemu przysługuje prawo pierwokupu nieruchomości położonej w granicach parku na rzecz Skarbu Państwa.

W Polsce funkcjonuje 23 parki narodowe, które łącznie obejmują 314,532 ha, co stanowi około 1 % powierzchni kraju.

Na obszarach graniczących z parkiem narodowym wyznacza się otulinę parku, na obszarze której może być utworzona strefa ochronna zwierząt łownych, która nie podlega włączeniu w granice obwodów łowieckich. Wszelkie projekty planów zagospodarowania przestrzennego dotyczące obszarów parków i ich otulin muszą być uzgadniane z dyrektorem parku. Obszar parku jest udostępniany dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych... na warunkach przewidzianych w ustawie.

Rezerwaty przyrody tworzy się w drodze rozporządzenia wojewody na obszarach zachowanych w stanie naturalnym lub mało zmienionym. Obejmują one: ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, siedliska roślin, zwierząt i grzybów oraz twory i zjawiska przyrody nieożywionej wyróżniające się szczególnymi walorami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi czy krajobrazowymi. Także na obszarach graniczących z rezerwatami może być wyznaczona otulina.

Art. 15 ustawy przewiduje cały katalog zachowań zabronionych tak w parkach narodowych jak i w rezerwatach, których naruszenie powoduje sankcje przewidziane w Rozdz. 11 ustawy zatytułowanym - „Przepisy karne”.

Rezerwatów przyrody jest aktualnie 1354, obejmują one powierzchnię 148.964 ha

W drodze rozporządzenia wojewody tworzy się **parki krajobrazowe** obejmujące obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Także i wokół tych parków może być wyznaczona otulina. Utworzenie parku i wszelkie zmiany terytorialne wymagają uzgodnienia z radami gmin. Grunty leśne i rolne i wszelkie inne nieruchomości w granicach parku pozostawia się w gospodarczym wykorzystaniu. Art. 17 ustawy wylicza katalog zakazów, które mogą być wprowadzone w celu ochrony parku krajobrazowego.

Aktualnie jest 120 parków krajobrazowych, zajmują one powierzchnię 2,5 mln ha

Parki narodowe, rezerваты przyrody i parki krajobrazowe muszą posiadać **plany ochrony** sporządzane na okres 20 lat uwzględniające charakterystykę i stan zachowania przyrody, zagrożenia, uwarunkowania społeczne i gospodarcze, skuteczność dotychczasowej ochrony jak również stan zagospodarowania przestrzennego. Terminy powstania tego planu i tryb jego sporządzania określa szczegółowo ustawa.

Następną formą ochrony przyrody jest instytucja **obszaru chronionego krajobrazu** ustanawiana w zasadzie w trybie rozporządzenia wojewody, obejmująca tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach wartościowych ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych. Obszar ten może być również wyznaczony przez radę gminy w drodze stosownej uchwały (art. 23 ust. 4), naturalnie pod warunkiem podporządkowania się wskazaniom ustawy o ochronie przyrody. Także na obszarze chronionego krajobrazu mogą być wprowadzone zakazy (art. 24), których celem jest ocalenie chronionego krajobrazu przed szkodliwą ingerencją człowieka.

Istnieje w Polsce 409 obszarów chronionego krajobrazu. Obejmują one łączną powierzchnię 7,3 mln ha

Ustawa jako formę ochrony przyrody wprowadza instytucję nazwaną: siecią obszarów **Natura 2000** obejmującą obszary specjalnej ochrony ptaków oraz specjalne obszary ochrony siedlisk. Sieć obszarów Natura 2000 powstaje na mocy rozporządzenia właściwego ministra zgodnie z przepisami Unii Europejskiej. Minister określa typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki roślin i zwierząt, ze wskazaniem typów siedlisk przyrodniczych i gatunków o znaczeniu priorytetowym, a także kryteria i sposoby wyboru reprezentatywnej liczby i powierzchni siedlisk przyrodniczych roślin i zwierząt mając na uwadze zachowanie szczególnie cennych i zagrożonych składników różnorodności biologicznej. Także minister

dla obszaru Natura 2000 ustanawia na okres 20 lat plan ochrony w terminie lat 5 od dnia wyznaczenia takiego obszaru. Składniki planu ochrony narzuca ustawa (art. 29 p. 3).

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie. Właściwy minister może rozporządzeniem określić kryteria zaliczania tworów przyrody do pomników przyrody.

Stanowiskami dokumentacyjnymi są niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym lub dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych. Mogą nimi też być miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Zespołami przyrodniczo – krajobrazowymi są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

Ustanowienie pomnika przyrody, stanowiska dokumentacyjnego, użytku ekologicznego lub zespołu przyrodniczo- krajobrazowego następuje w drodze rozporządzenia wojewody albo uchwały rady gminy. W tym akcie prawnym mogą być wprowadzone zakazy przewidziane w art. 45 ustawy.

Ochrona gatunkowa ma na celu zapewnienie przetrwania i właściwego stanu ochrony dziko występujących roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk, gatunków rzadko występujących, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie umów międzynarodowych, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalone strefy ochrony.

W ustawie zapowiada się (art. 48, 49 i 50) wydanie przez właściwego ministra rozporządzeń określających gatunki dziko rosnących roślin objętych różnymi rodzajami ochrony, także gatunki dziko występujących zwierząt i grzybów oraz sposoby ochrony tych gatunków. Ustawa zapowiada także (art. 55) wydanie rozporządzenia określającego sposób obrączkowania ptaków, wzory obrączek oraz materiały, z jakich mogą być wykonane obrączki, kierując się potrzebą ochrony ptaków przed niekontrolowanym i niewłaściwym obrączkowaniem. Ustawa (art. 56) przewiduje możliwość udzielania zezwoleń na zbiory roślin i grzybów objętych ochroną gatunkową, jak również chwytanie, odławianie lub zabijanie zwierząt objętych różnymi formami ochrony. Zezwolenia te będą możliwe o ile brakować będzie rozwiązań alternatywnych i nie spowoduje się zagrożeń w populacji chronionych roślin, zwierząt lub grzybów.

Właściwy minister obowiązany jest do składania Komisji Europejskiej stosownych raportów dotyczących ochrony gatunkowej. Minister zobowiązany został także do opracowania programu ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów.

Ustawa (art. 59) nakazuje organom ochrony przyrody inicjowanie i wspieranie badań naukowych oraz przewiduje zakres tych badań. Organy te są ponadto zobowiązane do podejmowania działań w celu ratowania zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, zwierząt i grzybów polegających na przenoszeniu tych gatunków do innych miejsc, eliminowaniu przyczyn ich zagrożenia, podejmowaniu ochrony ex situ oraz tworzenia warunków do ich rozmnażania.

Ustawa (w art. 61) wprowadza obowiązek uzyskania stosownego zezwolenia na przewożenie przez granicę państwa roślin i zwierząt należących do gatunków podlegających ograniczeniom na podstawie prawa Unii Europejskiej. Posiadacz takich roślin lub zwierząt zaliczonych do płazów, gadów, ptaków lub ssaków, a także prowadzący ich hodowlę jest zobowiązany do pisemnego ich zgłoszenia do rejestru, który prowadzi starosta właściwy ze względu na miejsce przetrzymywania zwierząt lub prowadzenia ich hodowli.

Ustawa w Rozdz. 3 zajmuje się w sposób szczególny ogrodami botanicznymi i zoologicznymi oraz ośrodkami rehabilitacji zwierząt. Podlegają one specjalnej ochronie polegającej na wprowadzeniu do ustawy zakazów np. wznoszenia na terenie ogrodów obiektów nie związanych z ich działalnością, zakazu zmniejszania ich powierzchni, zmian w sferze stosunków wodnych i zanieczyszczeń ziemi, wód i powietrza itp. Ustawa wymienia warunki potrzebne do spełnienia aby założyć nowy ogród..., podaje jak winien wyglądać wniosek o wydanie pozwolenia na powstanie ogrodu, warunki wydania pozwolenia oraz jego

zmiany. Szczegółowo reglamentuje się warunki hodowli i rozmnażania zwierząt...Ustawa reguluje także warunki utworzenia i prowadzenia ośrodka rehabilitacji zwierząt.

Rozdział 4 poświęcony jest ochronie terenów zielonych i zadrzewień. Zobowiązuje się w nim rady gminy do zakładania i utrzymywania w należyłym stanie terenów zielonych i zadrzewień. W sygnalizowanym zarządzeniu właściwy minister ma wydać rozporządzenie określające warunki zakładania zadrzewień, sposoby ochrony oraz dobór gatunków i odmian drzew i krzewów dla poszczególnych rodzajów gleb kierując się potrzebą ochrony krajobrazu, różnorodności biologicznej, tworzenia korytarzy ekologicznych oraz potrzebą zapewnienia racjonalnej gospodarki rolnej. Ustawa drobiazgowo zajmuje się problemem usuwania drzew i krzewów regulując warunki usunięcia, formalności związane z tą czynnością, a nawet stawki opłat za dokonanie usunięcia drzewa lub krzewu.

Ustawa wymienia następujące organy ochrony przyrody:

- ministra właściwego do spraw ochrony środowiska,
- wojewodę,
- starostę,
- wójta, burmistrza lub prezydenta miasta

Minister przydzielone mu zadania wykonuje przy pomocy Głównego Konserwatora Przyrody, który posiada rangę sekretarza lub podsekretarza stanu w urzędzie obsługującym tego ministra.

Wojewoda wykonuje zadania organu administracji rządowej w zakresie ochrony przyrody przy pomocy wojewódzkiego konserwatora przyrody, a na terenie parku narodowego poprzez dyrektora parku.

Ustawa przewiduje istnienie organów opiniodawczo-doradczych, którymi są:

- Państwowa Rada Ochrony Przyrody, działająca przy właściwym ministrze,
- wojewódzka rada ochrony przyrody, działająca przy wojewodzie,
- rada naukowa parku narodowego, działająca przy jego dyrektorze,
- rada parku krajobrazowego lub rada zespołu tych parków – usytuowana jak wyżej.

Zasady powoływania, zadania tych organów doradczych, wydatki na ich utrzymanie określone są w przepisach ustawy (art. 96 –100).

Rozdział 6 ustawy poświęcony jest służbom ochrony przyrody. Normuje się w nim zasady powoływania oraz kompetencje dyrektorów parków narodowych, zadania Służby Parku Narodowego, wykaz stanowisk oraz obowiązki i przywileje pracowników tej Służby.

Również służby parków krajobrazowych stanowią przedmiot zainteresowania ustawy (art. 105- 107). Normowane są tu zasady powołania dyrektora, jego kompetencje, relacje ze

służbą leśną oraz zadania, kompetencje i przywileje pracowników Służby Parku Krajobrazowego.

W rozdziale 7 zatytułowanym „Zwalczanie przestępstw i wykroczeń na obszarach chronionych” normuje się sposób realizacji zadań związanych z ochroną parków narodowych. Ustawa nakreśla warunki, którym musi odpowiadać funkcjonariusz Straży Parku, kompetencje i uprawnienia funkcjonariusza w stosunku do osób naruszających przepisy na terenie parku narodowego i krajobrazowego, w tym warunki posiadania i użycia broni. Ustawa po raz kolejny (chyba zbyt często) odwołuje się w tym rozdziale do kilku rozporządzeń, które mają być wydane na mocy zawartej tu delegacji normujących dodatkowo istotne problemy sygnalizowane w tym rozdziale.

Rozdział 8 ustawy brzmi: „Wykonywanie ochrony przyrody”. Zawiera zobowiązanie kierowane do ministra właściwego do spraw środowiska sporządzenia projektu krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z projektem programu działań (art. 111). Projekt ten ma być przedstawiony do zatwierdzenia Radzie Ministrów. Ustawa zobowiązuje ministra do prowadzenia monitoringu przyrodniczego oraz centralnego rejestru form ochrony przyrody z wyszczególnieniem warunków, które taki rejestr musi spełniać (art. 113 p. 2). Art. 114 zobowiązuje wojewodę do gromadzenia dokumentacji zasobów, tworów i składników przyrody, a w szczególności cennych ze względów naukowych tworów przyrody, stanowisk chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, a także ich siedlisk oraz siedlisk przyrodniczych. Ustawa zobowiązuje do oznakowania tablicami informacyjnymi form ochrony przyrody według wzorów zakomunikowanych w formie rozporządzenia właściwego ministra.

W rozdziale 9 „Gospodarowanie zasobami i składnikami przyrody” zawarte są generalne wskazania zapewniające ochronę, utrzymywanie lub racjonalne zagospodarowanie naturalnych i półnaturalnych ekosystemów oraz konieczność tworzenia warunków do rozmnażania i rozprzestrzeniania zagrożonych wyginięciem roślin, zwierząt i grzybów oraz ochrony i odtwarzania ich siedlisk i ostoi, a także ochrony tras migracyjnych zwierząt. Reguluje się tu warunki prowadzenia regulacji wód i budowy wałów przeciwpowodziowych, a także robót melioracyjnych itp. – na terenach o szczególnych wartościach przyrodniczych, np. tam gdzie są masowe łąki ptaactwa, tarliska, zimowiska... W takim przypadku ustawa wymaga podporządkowania się decyzji wojewody uprawnionego do ustalania warunków prowadzenia robót. Art. 119 zabrania utrudniania dostępu do otwartych wód ludziom i dziko występującym zwierzętom przez budowle. Wzbrania się również wprowadzania do środowiska przyrodniczego roślin, zwierząt lub grzybów obcych. Na ich wprowadzenie lub

przemieszczenie niezbędne jest zezwolenie właściwego ministra. Art. 124 zabrania wypalania łąk, pastwisk, użytków, rowów, pasów przydrożnych, trzcinisk i szuwarów.

W rozdziale 10 reguluje się odpowiedzialność majątkową za szkody wyrządzone przez zwierzęta łowne w parkach narodowych, strefach ochronnych zwierząt łownych oraz w rezerwach przyrody.

W omówionych rozdziałach ustawy były zaprezentowane hipotezy i dyspozycje norm prawnych. Trzeci element normy prawnej zawarty jest w rozdziale 11 o nazwie „Przepisy karne”. Ustawa przewiduje tu odpowiedzialność karną w postaci grzywny, kary aresztu a nawet pozbawienia wolności za naruszenie umyślne i nieumyślne wyżej omówionych zakazów i nakazów. W ściśle określonych przypadkach sąd może również orzec przepadek przedmiotów służących do popełnienia wykroczenia lub przestępstwa oraz przedmiotów, roślin, zwierząt i grzybów pochodzących z wykroczenia lub przestępstwa choćby nie stanowiły własności sprawcy. Przewidziana jest także sankcja w postaci obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego lub nawiązki.

W dwóch ostatnich rozdziałach (12 i 13) omówione są konieczne zmiany w innych ustawach, które mają znaczenie dla ochrony przyrody, a także przepisy przejściowe, dostosowujące i końcowe.